

NyS

Titel:	'Mathilde bor på Amager og sådan noget'. Danske påhængsudtryks interaktionelle funktioner i interviewsituationen	
Forfatter:	Anne Larsen	
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier</i> 47, 2015, s. 65-98	
Udgivet af:	NyS i samarbejde med Dansk Sprognævn	
URL:	www.nys.dk	

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

'Mathilde bor på Amager og sådan noget'

Danske påhængsudtryks interaktionelle funktioner i interview-situationen

ANNE LARSEN

1. INDLEDNING

Eks 1¹

Cam: jeg bruger mange mærkelige udtryk (.) **og sådan noget** ikke for eksempel springe over hvor gærdet er lavest eller male fanden på væggen eller (0.7) træls eller (.) grelt **eller sådan et eller andet** men det er jo også fordi (0.71) hvad skal man sige der er masser af min familie der er fra Jylland **og sådan noget**

Udtryk som *og sådan noget* og *eller sådan et eller andet* høres ofte i dansk talesprog. I det interview, som dette citat er taget fra, bruger den 16-årige pige Camilla eksempelvis udtryk af denne type med en relativ frekvens på hele 9 pr. 1000 ord.²

Disse udtryk er ikke tidligere blevet behandlet som en samlet og selvstændig gruppe i dansk forskning³, men Marianne Rathje, der har undersøgt brugen af *og sådan noget*, har givet dem navnet påhængsudtryk (Rathje 2006)⁴.

Det er i den internationale forskning på området blevet vist, at påhængsudtryk kan have en række vigtige funktioner i samtaler. I den tidlige forskning er det blevet betragtet som påhængsudtrykkenes mest centrale funktion at henvise til en overordnet kategori, som referenten er en del af (se fx Dines 1980 eller Jefferson 1990), hvilket jeg her kalder de referentielle funktioner.

I *Whales, Candlelight and Stuff like that* (Overstreet 1999) tager Overstreet et relevant opgør med en ren referentiel tolkning af påhængsudtrykkene (se afsnit 4). Hun viser, at påhængsudtrykkene ikke altid

refererer til en overordnet kategori, og at udtrykkene har adskillige interaktionelle funktioner (Overstreet 1999)⁵.

Tidligere har det været forsøgt at systematisere de interaktionelle funktioner ved at knytte dem til forskellige varianter af påhængsudtrykkene. I det meste forskning på området opdeles udtrykkene i to hovedformer baseret på den indledende konjunktion (på dansk *og* eller *eller*), og det har været gængs praksis at skelne skarpt mellem disse såkaldte disjunctive extenders (udtryk indledt med *eller*) og adjunctive extenders (udtryk indledt med *og*) (Overstreet 1999: 3-4; Tagliamonte & Denis 2010: 337; Cheshire 2007: 161; Norrby 2002: 185; Aijmer 1985a: 115; Rathje 2006: 153).

Denne artikels hovedformål er at vise, at de danske påhængsudtryk som en samlet gruppe har en række vigtige interaktionelle funktioner, og at der ikke er et markant og entydigt skel mellem, hvilke interaktionelle funktioner *og*- og *eller*-formerne kan have.

Artiklen er baseret på en undersøgelse af data fra projekt Bysociolinguistik (BySoc)⁶. Indledningsvis introducerer jeg påhængsudtrykkes form og betydning, baseret på en undersøgelse af hele datasættet. Herefter vil jeg med inddragelse af eksempler fra et udvalgt interview præsentere forskellige tolkninger af udtrykkenes funktioner og vise, at Overstreets opgør med den rent referentielle forståelse af udtrykkene også er relevant for de danske påhængsudtryk. Med orientering mod Overstreets skel mellem *and*- og *or*-formen viser jeg herefter med eksempler fra seks interview fra datasættet, at der ikke kan laves en tydelig grænse mellem *og*- og *eller*-formernes interaktionelle funktioner.

2. HVAD ER ET PÅHÆNGSUDTRYK?

Påhængsudtryk beskrives ofte som udtryk, der består af en konjunktion + en nominalphrase, der refererer til noget i den forudgående ytring (Overstreet 1999: 3; Cheshire 2007: 156; Tagliamonte & Denis 2010: 336-337; Overstreet & Yule 1997: 250). Ofte betragtes det også som kendetegnende for påhængsudtryk, at de findes finalt i ytringer, der ellers er grammatisk fuldendte (Rathje 2006: 151; Overstreet 1999: 3; Aijmer 1985b: 369). Da jeg har fundet en række afvigelser fra tidligere definitioner, har jeg her defineret påhængsudtryk som udtryk, der:

- refererer til et forudgående element eller hele den forudgående ytring, der grammatisk kunne have været færdiggjort uden påhæng.
- består af konjunktionerne *og* eller *eller* + en generisk nominalfrase, eller mindst to led, der kan tolkes som en reduktion eller en mindre udfyldt udgave af et sådant udtryk⁷.

2.1 Reference og placering

Påhængsudtrykkenes vigtigste karakteristik er, at de refererer til noget forudgående. Påhængsudtryk kan referere til såvel personer som handlinger eller citater, og de ligger ofte i forlængelse af det, de refererer til. Tidligere er det, som nævnt, blevet betragtet som kendetegnende for påhængsudtryk, at de findes finalt i en ytring. Eksempelvis skriver Aijmer, at det eneste, der kan komme efter påhængsudtryk, er diskurspartikler og *tag*-spørgsmål (Aijmer 1985b: 369). Men, som det også er påpeget af Cheshire, er dette dog ikke altid tilfældet (Cheshire 2007: 156).

I eksempel 2-5 ses eksempler fra materialet, hvor påhængsudtrykket ikke er placeret finalt. Eksempel 3 og 4 viser, at påhængsudtrykkene endda kan være efterfulgt af det finitte verbal.

Eks 2

Inf: under luftalarmen de:r der var jeg kommandocentral
for brandvæsnet politiet **og sådan noget** dernede

Eks 3

Int: Jesper og Morten: Johansen og Peter Frandsen **og**
sådan nogle var de med på jeres øh

Eks 4

Inf: BarBue øh (.) det var der hvor Bo **og dem** kommer
{ikke} inde

Eks 5

Inf: så er det klart s:iger jeg ikke årh det er også
bare f:ucking **eller et eller andet** hele tiden

2.2 Form

Påhængsudtrykkene har også en karakteristisk form. Tagliamonte og Denis giver følgende grundskabelon for de canadisk-engelske påhængsudtryk: connector + quantifier + generic noun + comparative (Tagliamonte & Denis 2010: 336-337).

En tilsvarende skabelon kan laves for de danske udtryk, hvor påhængsudtrykket kan bestå af en af de sideordnende konjunktioner *og* og *eller*, og en nominalfrase bestående af en kvantor (fx *al*), en foranstillet sammenligner (fx *sådan*), et generisk udtryk (fx *noget*) og en efterstillet sammenligner i form af et adjektiv (fx *lignende*) eller en præpositiionsfrase (fx *i den stil*)⁸.

Påhængsudtrykkene består dog ikke nødvendigvis af alle disse led, men kan være ganske korte. Der findes i data en række eksempler på mindre udfyldte eller reducerede udgaver af et påhængsudtryk. Eksempler på sådanne udtryk ses nedenfor:

Eks 6

Inf: det er mere sådan noget du ved ligesom alle de der serier (.) al sådan noget Friends eller eller (0.8) og Simpsons **et eller andet i den stil**

Eks 7

Inf: altså man lærte folk at klippe og (1.42) sætte tøj sammen (0.6) **alt det der** ikke

Eks 8

Inf: han sælger s- hyd- hydrauliske pumper (.) og (0.4) konstruerer sådan (0.72) til firmaer **og sådan** (.) det er et meget (.) et meget godt job (.)

Som det ses i eksemplerne, kan såvel konjunktionen som kernen eller adleddene være udeladt. Jeg har derfor i min definition af påhængsudtryk medtaget udtryk, der består af minimum to af de beskrevne led.

2.3 Semantik

Påhængsudtrykkene er særligt kendetegnet ved at have en bestemt type af nominalfraser, som jeg her har valgt at kalde generiske nominalfraser, da kernerne i disse nominalfraser er pronomener og andre generiske udtryk og ikke indholdstunge substantiver (som eksempelvis *drengene*).

I mit datamateriale har jeg fundet påhængsudtryk med følgende kerner: *noget, nogen, nogle, dem, de, (den slags/ mulige/ nogle/ de) ting, muligt, alting, det (bele), dit og dat, et eller andet, det ene og det andet, (mulige/ nogle/ de) ting og sager, lortet* og *bla bla bla*⁹. Der er nogen variation i gruppen af kerner, eksempelvis rummer kernen *alting* en mængdeangivelse svarende til udtryk med kvantor, som jeg vender tilbage til, og kernen *lortet* har umiddelbart nogle negative konnotationer, som ikke er gældende for de resterende udtryk. Fælles for udtrykkene er dog, at de refererer til en ikke nærmere bestemt gruppe af personer, fysiske ting og fænomener.

Ligesom kernen i påhængsudtrykkene ikke består af indholdstunge substantiver, er adleddene heller ikke adjektiver som *sjove*, der tilføjer en beskrivelse til den forudgående ytring, men ord eller fraser, der viser tilbage til den forudgående ytring.

I datasættet har jeg fundet påhængsudtryk med sammenlignerne: *sådan, i den stil, i den retning, i den dur, lignende* og *den slags*. Disse udtryk viser alle lighed og kan bruges som en uklar og vag sammenfatning af uspecificerede detaljer (jf. DDO og Hansen & Heltoft 2011: 533).

Påhængsudtrykkene kan som sagt også rumme en kvantor. I dataene er observeret påhængsudtryk med kvantorerne *alt, alle, al* og *bele*. Mens udtrykkene uden kvantor kun refererer til en delmængde, indikerer kvantorerne, at der henvises til samtlige enheder, der hører under det, som nominalfrasen refererer til (Hansen & Heltoft 2011: 577). Kvantorerne kan derfor tænkes at have en forstærkende effekt.

Den mest systematiske semantiske forskel i udtrykkene findes ved konjunktionerne. Hvor *og* er en addition, der viser modtageren, at denne skal finde en meningsfuld sammenhæng mellem de sideordnede dele (Hansen & Heltoft 2011: 962-963), viser *eller*, at de forbundne led er alternativer, dog uden at det udelukkes, at mulighederne kan forekomme samtidig (Hansen & Heltoft 2011: 962-963).

På baggrund af en semantisk analyse kan påhængsudtrykkene altså inddeles i to hovedformer med mindre variationer: **og-formen**, der betyder, at påhængsudtrykket tilføjer en bestemt eller ubestemt mængde af noget, der ligner referenten, og **eller-formen**, der betyder, at referenten kan erstattes af et element, der ligner referenten¹⁰. Dertil kan føjes en tredje Ø-form, hvor det ikke er markeret, om nominalfrasen er en tilføjelse eller et alternativ.

Jeg vil i denne artikel ikke beskæftige mig nærmere med de semantiske forskelle på *og*-, *eller*- og Ø-formen. Men disse semantiske forskelle har tidligere givet anledning til, at der også skelnes skarpt mellem, hvilke interaktionelle funktioner påhængsudtryk af de to hovedformer kan have (Overstreet 1999: 3-4; Tagliamonte & Denis 2010: 337; Cheshire 2007: 161; Norrby 2002: 185; Aijmer 1985a: 115; Rathje 2006: 153)¹¹. Efter en introduktion til materialet og tidligere funktionsdiskussioner, vil jeg her vise, at der ikke er en sådan klar sammenhæng mellem udtrykkenes konjunktion og deres interaktionelle funktioner.

3. MATERIALE OG METODE

3.1 Udvalgte interview

For at kunne bestemme påhængsudtrykkenes interaktionelle funktioner er det nødvendigt at inddrage en del kontekst. I min indledende undersøgelse valgte jeg derfor at fokusere på et enkelt interview fra BySoc-datasættet for at kunne lave en dybdegående kvalitativ analyse af udtrykkenes funktioner. For at modvirke risikoen for at brugen af udtrykkene i interviewet er enkeltstående tilfælde, har jeg, hvor mine resultater afviger fra tidligere inddelinger af *og*- og *eller*-formens funktioner, inddraget eksempler fra fem andre interview.

De seks udvalgte interview er fra 2010. Interviewene er foretaget af tre forskellige kvindelige interviewere i alderen 28-36 år: Malene, Stine og Jane. Informanterne i interviewene er seks københavnske piger (fra både middel- og arbejderklasse) i alderen 15-16 år: Camilla, Yasmin, Maria, Mathilde, Mette og Nikoline. (Interviewere og informanter er anonymiserede, og de her anvendte navne er pseudonymer).

Rathjes undersøgelse af københavnske middelklassekvinders brug af påhængsudtrykket *og sådan noget* viste en hyppigere brug af på-

hængsudtrykket hos de yngste informanter, samt en generationsforskkel mht. hvilke funktioner, påhængsudtrykkene udførte (Rathje 2006: 158). Der kan derfor være den fordel ved disse interview, at nogle af de nyeste udviklinger af brugen af påhængsudtrykkene kan komme til udtryk. Derfor må det også understreges, at det kan være tilfældet, at de netop er nyudviklinger, og at påhængsudtrykkenes kan have været brugt anderledes tidligere eller hos ældre sprogbrugere.

3.2 Introduktion til materialet

Interviewene er semistrukturerede uformelle interview, hvor informanterne interviewes om deres baggrund, deres sprogholdninger og -kundskaaber, deres klasse og venner, deres fritidsinteresser og fremtidsdrømme. Som et mere formelt element indgår i interviewene en række stemmeprøver, altså optagelser af andre sprogbrugere, som informanterne bliver bedt om at beskrive ud fra korte lydklip.

Overstreet og Yule viser, at påhængsudtryk forekommer hyppigere i uformelle end i formelle samtaler (Overstreet & Yule 1997: 252). Graden af formalitet i interviewene kan altså påvirke, hvor frekvent påhængsudtrykkene benyttes. Endvidere hænger de interaktionelle funktioner også sammen med faktorer som, hvilken talehandling, der udføres, situationen og rollerne i interaktionen. Man kan derfor også forestille sig, at påhængsudtrykkene ville blive brugt anderledes i en anden type samtale, eksempelvis blandt venner eller i en endnu mere formel situation.

I de seks udvalgte interview indgår sammenlagt 268 påhængsudtryk. I tabel 1 nedenfor ses de påhængsudtryk, jeg har fundet i materialet, hvor ofte de forekommer, samt hvor stor en procentdel af den samlede mængde påhængsudtryk en bestemt form udgør.

Bemærk, at *og sådan noget* er den markant mest udbredte variant. Derudover er andre korte former som *og sådan* og *eller sådan (noget)* de mest udbredte. Disse varianter bruges meget af både interviewere og informanter i de seks interview, mens de længere former kun benyttes af én eller få informanter.

Der ses i dataene en høj grad af personlig variation i brugen af de længere former: eksempelvis har 18,5 % af informanten Mettes påhængsudtryk adledet *i den stil*, mens udtryk med *i den stil* kun udgør 3,3

% af den samlede mængde påhængsudtryk i interviewene. Tilsvarende bruger informanten Camilla 20 gange udtryk med kernen *et eller andet*, hvilket svarer til 22,47 % af hendes påhængsudtryk, mens udtryk med denne kerne kun udgør 11,1 % af den samlede mængde påhængsudtryk i interviewene.

Der er også en del variation i, hvor frekvent påhængsudtrykkene bruges af de enkelte talere, men informanterne bruger generelt flere påhængsudtryk pr. 1000 ord end interviewerne. I det interview, hvor der bruges flest påhængsudtryk, bruger informanten Camila eksempelvis påhængsudtryk med en relativ frekvens på 9, mens interviewerens Malene bruger påhængsudtryk med en relativ frekvens på 4,9. Tilsvarende bruger informanten Mette i det interview, hvor der er færrest påhængsudtryk, påhængsudtryk med en relativ frekvens på 3,5 mens interviewerens Jane bruger dem med en relativ frekvens på 1,3 pr. 1000 ord¹². Dette kunne umiddelbart henføres til de forskellige roller i kommunikationssituationen, men jf. Rathjes resultater i forhold til brugen af *og sådan noget* hos tre generationer af kvinder kan variationen også skyldes aldersforskellen (se Rathje 2006).

3.3 Analysetilgang

Jeg har i analysen af påhængsudtrykkenes funktioner brugt en interaktionsanalytisk tilgang, hvor jeg har bestræbt mig på at fastholde et deltagerperspektiv og fokusere på, hvordan deltagerne i interaktionen tolker det, der foregår (Steensig 2001: 39). Men som Catrin Norrby påpeger, er denne tilgang svær i analysen af påhængsudtrykkene og særligt i analysen af, hvad de refererer til i den forudgående ytring, da ”nästa talara inte explicit behöver reagera på och därigenom demonstrera sin tolkning av [disse]” (Norrby 2002: 193). Det er derfor nødvendigt også at bruge en indholdsanalytisk tilgang, men jeg har bestræbt mig på at finde argumentation for tolkningen af et påhængsudtryk i deltagerens reaktioner og den øvrige kontekst.

TABEL 1		
Påhængsudtryk	Antal	Procent
og sådan	33	12,3
og sådan noget	117	43,7
og sådan nogle	2	0,7
og sådan nogle ting	13	4,9
og alt mulig	2	0,7
og alle sådan nogle ting	1	0,4
og alt sådan noget	1	0,4
og et eller andet	2	0,7
og så ting og sager	1	0,4
og ting og sager	3	1,1
og det hele	2	0,7
og alt det der	2	0,7
Samlet og-former	179	66,8
eller et eller andet	19	7,1
eller et eller andet i den stil	2	0,7
eller sådan nogle ting	1	0,4
eller sådan et eller andet	4	1,5
eller sådan noget	33	12,3
eller sådan	15	5,6
eller blablabla	1	0,4
eller noget i den stil	3	1,1
eller ting og sager	1	0,4
eller noget	3	1,1
Samlet eller-former	82	30,6
sådan nogle ting	1	0,4
et eller andet i den stil	3	1,1
alt sådan noget	1	0,4
alle sådan nogle ting	1	0,4
noget i den stil	1	0,4
Samlet uden konjunktion	7	2,6
Samlet	268	100

Som det tidligere er blevet påpeget af både Overstreet og Cheshire er påhængsudtrykkene multifunktionelle (Overstreet 1999: 148-152; Cheshire 2007: 157), og endvidere kan det enkelte udtryk også have flere interaktionelle funktioner samtidig (Cheshire 2007: 183).

Jeg vil i gennemgangen af eksemplerne fra interviewene ikke beskrive alle de funktioner, der er på spil ved brugen af et udtryk, udtømmende, men fremhæve enkelte centrale funktioner.

4. FUNKTIONSDISKUSSIONER

Der har i den tidligere forskning været en række forskellige forståelser af påhængsudtrykkenes funktioner. Disse funktioner kan samles under kategorierne referentielle, strukturerende og interaktionelle funktioner (Norrby 2002). Der har været nogen diskussion om, hvorvidt de interaktionelle eller de referentielle funktioner skal betragtes som de mest centrale funktioner (se eksempelvis Overstreet 1999, Norrby 2002 eller Cheshire 2007).

I det følgende vil jeg præsentere de tre overordnede funktionskategorier og afslutningsvis kort diskutere forholdet mellem de referentielle og interaktionelle funktioner.

4.1 Referentielle funktioner

Blandt den tidligste teori på området er Elisabeth R. Dines' artikel *Variation in discourse – "and stuff like that"* (Dines 1980). Her påpeger Dines, at påhængsudtryk har en "set-marking"-funktion, dvs. at de relaterer referenten til det større hele, denne er en del af (Dines 1980: 22). Om påhængsudtrykkenes funktioner skriver hun: "In every case their function is to cue the listener to interpret the preceding element as an illustrative example of some more general case" (Dines 1980: 22). Ifølge Dines er påhængsudtrykkenes vigtigste funktion derfor at signalere til lytteren, at der skal fokuseres på det hele, som eksemplet er en del af (Dines 1980: 22).

Set-marking-funktionen er særligt tydelig, når referenten er en eksemplificering af en kategori, som taleren allerede har introduceret. Et eksempel på dette ses i 9, hvor det andet *og sådan noget* refererer til *teklubben*.

Eks 9

Cam: sådan en der godt kan lide at deltage i alle mulige (0.56) ting (.) og (.) sociale arrangementer **og sådan noget** sikkert

Mal: mm

Cam: teklubben (.) **og [sådan noget]**

Mal: [ha]

Her er det tydeligt, at påhængsudtrykket viser, at referenten *teklubben* skal ses som et illustrerende eksempel ud af flere mulige eksempler på *sociale arrangementer*, der ikke nævnes.

Som det er fremhævet af Overstreet, kan påhængsudtrykkene også henvise til ikke-leksikaliserede ad hoc-kategorier (Overstreet 1999: 42-46). I sådanne tilfælde kan set-marking-funktionen stadig være tydelig. Dette er eksempelvis tilfældet, når påhængsudtrykket refererer til en liste som i eksempel 10, hvor Camilla fortæller om, hvordan hun taler til sin far:

Eks 10

Cam: men det er klart (0.55) jeg kan godt sige til min far årh din spade eller din idiot **eller et eller andet** [men] det er også fordi (0.4) øh vi kan sige mange ting

Mal: [mm]

Cam: til hinanden det er også (0.74) når man bor alene med sine forældre så får man et meget mere sådan (.) du ved (.) det er ikke så meget det der forældre-barn-forhold det er mere sådan (.) jævnt

Her refererer påhængsudtrykket *eller et eller andet* til en liste af to pseudocitater (Dubois 1989) årh din spade og *din idiot*. Det er her tydeligt, at pseudocitaterne skal betragtes som eksempler på en overordnet ad hoc-kategori. Denne kategori kunne være noget i retningen af: ”ting, det ikke er typisk at sige i forældre-barn-forhold”.

4.2 *Strukturerende funktioner*

Det er også blevet påpeget, at påhængsudtrykkene i kraft af deres placering kan tolkes som en slags tegnsætning, der tjener funktionen at strukturere indholdet af det, der siges, ved at markere, at noget i ytringen afsluttes (Rathje 2006: 154; Overstreet 1999: 102; Cheshire 2007: 183). Endvidere er det blevet foreslået, at påhængsudtrykkene kan tolkes som en orientering mod turtagningssystemet, da de forekommer, hvor der er mulighed for taletursskifte. (Norrby 2002: 186; Aijmer 1885a: 115).

De strukturerende funktioner kan også illustreres ved at se på eksempel 10 ovenfor, hvor påhængsudtrykket *eller et eller andet* refererer til en liste af to pseudocitater *årb din spade* og *din idiot*. Her fungerer påhængsudtrykket som en slags tegnsætning ved at stå som citatafslutter, og det kan tolkes som en markering af, at der skiftes fra ”citeringen” til talerens ”egne ord”.

Som tidligere vist forekommer påhængsudtrykkene dog ikke altid finalt i en ytring, og de medfører langt fra altid turskifte eller respons fra lytteren (Larsen 2013: 20-21). De strukturerende funktioner er derfor ofte vage.

4.3 *Interaktionelle funktioner*

Den tredje gruppe af funktioner er de interaktionelle funktioner, som vi i de følgende afsnit skal se nærmere på. Det har tidligere været vist, at påhængsudtrykkene kan bruges til at udtrykke høflighed, hensynsfuldhed, lav formalitetsgrad og ikkeautoritet og til demonstrere, at taleren antager at dele viden og oplevelser med lytteren eller ønsker at mindske den sociale afstand mellem taleren og lytteren (Aijmer 1985a; Youssef 1993; Overstreet 1999).

Sådanne interaktionelle funktioner ses også tydeligt i eksempel 10. Ved at bruge påhængsudtrykket markerer Camilla her, at hun forventer, at hun og interviewereren har en fælles forståelse af, hvad der ikke er normalt at sige til sine forældre. Påhængsudtrykket markerer altså ikke kun, at citaterne er to ud af flere mulige, men de markerer også en antagelse om, at informanten og interviewereren har den samme kultur og forståelse af, hvordan forældre og børn opfører sig over for hinanden.

Påhængsudtrykket har derved også en solidaritetsskabende funktion ved at sende signalet ”vi er på dette område ens”.

4.4 Interaktionelle og referentielle funktioner

Dines’ analyser er baseret på en snæver referentiel tolkning, der er tæt knyttet til semantikken. Som indledningsvist nævnt opponerer Overstreet imod den rent referentielle tolkning og argumenterer for, at påhængsudtrykkenes primære funktion er af interaktionel karakter. Ligesom Overstreet finder jeg, at påhængsudtrykkenes mest fremtrædende funktion ofte er interaktionel. Men dette betyder ikke, at de referentielle funktioner aldrig er vigtige, eller at de to funktioner skal betragtes som konkurrerende. Som vist i eksempel 10 hænger de interaktionelle funktioner derimod ofte sammen med referencen til en overkategori.

Nogle gange bruges påhængsudtryk dog også i en sammenhæng, hvor de tydeligvis ikke viser, at referenten er et ud af flere mulige eksempler på en leksikaliseret eller ad hoc-kategori. Se eksempelvis følgende eksempel:

Eks 11

Cam: i går var jeg sammen med Mathilde jeg er n- jeg
er n- sammen med Mathilde næsten hver dag efter
skole men det er også Mathilde bor på Amager **og så-**
dan noget så [vi plejer tit at] være sammen (0.57)

Mal: [nå okay]

Cam: inden hun skal (0.34) hjem

Her er det tydeligt, at *og sådan noget* ikke bruges til at markere, at det forudgående er et ud af flere mulige eksempler på en overordnet kategori, da der jo netop er tale om, at veninden *bor på Amager*, og ikke at ”hun *ca. bor på Amager*”, eller at ”hun *bor* og noget mere *på Amager*”.

Påhængsudtrykket er i sådanne tilfælde dog heller ikke bare tomt fyld. Påhængsudtrykket kunne her tænkes at henvise til den delte viden, at Amager er langt fra pigernes skole, som ligger på Vesterbro. Videre kan påhængsudtrykket henvise til en antaget fælles forståelse af, hvad afstanden til skolen betyder for, hvad man laver efter skoletid. Det er værd at bemærke, at interviewerens med responsen *nå okay* mar-

kerer, at hun forstår, hvad der menes. Som Overstreet påpeger, ligner påhængsudtrykkene i sådanne tilfælde diskursmarkøren *you know* (svarende til det danske *ikke* eller *du ved*) og kan tolkes som en markering af antagelse om delt viden og en invitation til solidaritet (Overstreet 1999: 101-104).

De interaktionelle funktioner er altid i nogen grad afledt af det semantiske, men som det ses i dette eksempel, kan der være en mere abstrakt sammenhæng mellem den semantiske betydning og den interaktionelle funktion, der ikke nødvendigvis stemmer overens med teorien om set-marking-funktionen. Dette forhold kan skyldes, at påhængsudtrykkene i dag bruges så hyppigt, at der er sket en semantisk afblegning af påhængsudtrykkene. Cheshire argumenterer eksempelvis for, at set-marking kan ses som den oprindelige funktion af påhængsudtrykkene, men at det er en del af en grammatikaliseringsproces, at de engelske påhængsudtryk sjældnere optræder med denne funktion i dag (Cheshire 2007: 157). Om dette er tilfældet for de danske udtryk, kan selvsagt ikke beskrives ud fra denne undersøgelse, men Overstreets opgør med den rent referentielle tolkning af påhængsudtrykkene synes altså også relevant i forståelsen af de danske påhængsudtryk.

5. OG- OG ELLER-FORMEN OG DE INTERAKTIONELLE FUNKTIONER I INTERVIEWSITUATIONEN

Påhængsudtrykkene kan som nævnt have en række forskellige interaktionelle funktioner. Disse kan bl.a. findes beskrevet hos Aijmer (1985a), Youssef (1993), Overstreet (1999), Norrby (2002) og Cheshire (2007). Jeg vil her diskutere op mod Overstreets teori om påhængsudtrykkenes interaktionelle funktioner, da det er den mest omfattende og systematiske på området.

Som det meste anden forskning på området skelner Overstreet overordnet mellem *disjunctive extenders* (eller-formen) og *adjunctive extenders* (og-formen), som hun tilskriver forskellige interaktionelle funktioner.

Af de funktioner, Overstreet beskriver, er særligt fire overordnede funktioner fremtrædende i de her analyserede interview: *positiv* og *negativ høflighed*, *informationsbalancering* og *forbehold*. Ifølge Overstreet er funktionerne positiv høflighed og markering af informationsbalance-

ring knyttet til *and*-påhængsudtryk (Overstreet 1999: 97, 129), mens funktionerne negativ høflighed og markering af forbehold er bundet til *or*-påhængsudtrykkene (Overstreet 1999: 97, 112)¹³.

I det følgende viser jeg, hvordan disse fire interaktionelle funktioner kommer til udtryk i interviewene, og at der ikke er et markant funktionelt skel mellem de danske *og*- og *eller*-påhængsudtryk.

Som nævnt er der også eksempler på påhængsudtryk uden konjunktion. Jeg vil her fokusere på distinktionen mellem *og*- og *eller*-formen, og afslutningsvis vil jeg kort vende tilbage til udtrykkene uden konjunktion.

5.1 *Positiv høflighed*

Ifølge Overstreet kan udtryk af *and*-formen bruges til positiv høflighed. Positiv høflighed beskrives af Brown og Levinson som en strategi orienteret mod lytterens positive selv billede (*face*). En positiv høflighedsstrategi er eksempelvis at indikere, at lytteren i nogle aspekter ”er den samme” som taleren (Brown & Levinson 1987: 70, 102).

Centralt i denne sammenhæng er det, at positive høflighedsyttringer ifølge Brown og Levinson kan bruges til at skabe intimitet mellem fremmede i interaktionen, og at positive høflighedsteknikker kan bruges mere generelt til at indikere, at taleren ønsker at komme ”tættere på” lytteren, også når der ikke udføres en facetterende handling (Brown & Levinson 1987: 103).

I de her analyserede interview er der en del tilfælde, hvor påhængsudtrykkene kan tolkes som en positiv høflighedsstrategi, der bruges for at mindske den sociale afstand mellem interviewer og informant ved at indikere, at de to aktører ”på nogle måder er ens”.

Et eksempel på dette ses i eks. 12, hvor informanten Camilla er blevet spurgt til, hvad hun læser, hvilket hun giver et længere svar på, som slutter med det følgende:

Eks 12

- Cam: jeg læser mere (1.5) ((puster)) det ved jeg ikke
hvad skal man hvad skal man hvad man skal kalde det
fordi det b- jamen jeg læser mest gode bøger
[hvis man kan kalde] det det fordi det er ikke sådan
- Mal: [ha] at jeg er mest til så noget
kærlighedsromaner
- el[ler et eller] andet** jeg læser bare rigtig meget
- Mal: [nej] så noget Bjarne Reuter eller
(0.44) Kim Fupz Aakeson **og sådan nogle ting**

Som det fremgår af eksemplet, har informanten svært ved at give en betegnelse for den type bøger, hun læser, og bruger flere påhængsudtryk i sit forsøg på at forklare sig. Det påhængsudtryk, der er særligt interessant her, er *og sådan nogle ting*, der refererer til de to listede forfatternavne *Bjarne Reuter* og *Kim Fupz Aakeson*. Ved at sige *Bjarne Reuter eller Kim Fupz Aakeson og sådan nogle ting* markerer hun, at hun regner med, at hun og interviewereren deler viden om danske forfattere. Samtidig indikerer hun også, at hun forventer, at interviewereren ikke bare genkender navnene, men kan forstå, hvordan de er kædet sammen. Hun signalerer derved til interviewereren, at hun forventer, at de har delt viden, og at de ”tænker ens”. Hvis hun i stedet var begyndt at forklare, hvem de to forfattere er, havde det markeret, at hun ikke forventede, at de havde en fælles viden, og dermed potentielt øget den sociale afstand. Påhængsudtrykket har altså her også funktionen at skabe solidaritet og samhørighed.

Eller-formen og positiv høflighed

Modsat Overstreet finder jeg også tilfælde, hvor *eller*-påhængsudtryk tydeligt bruges til at markere, at der er en delt viden eller verdensforståelse.

Et eksempel på dette er eks. 13, hvor informanten Camilla bliver bedt om at karakterisere personer fra en stemmeprøve, hvilket hun gør ved bl.a. at gætte på, hvor de er fra:

Eks 13

Cam: de lyder som nogle der kommer fra Brøndby eller
Ishøj **el[ler sådan noget]**

Mal: [ha]

Efter et par andre spørgsmål vender interviewereren tilbage til spørgsmålet om, hvor informanterne på stemmeprøverne kommer fra. Camilla svarer med den samme formulering som før, og interviewereren gentager overlappende de tidligere nævnte eksempler:

Eks 14

Cam: det er meget sådan

(0.35)

Mal: mm

Cam: karakteristisk synes jeg

(2.16)

Mal: og du troede de kom fra

(0.32)

Cam: [øh Brøndby eller Ishøj **eller sådan noget**]

Mal: [det var sådan noget Ishøj Brøndby ja]

I eksemplerne bruger informanten en liste med to eksempler *Brøndby* og *Ishøj* vedhæftet påhængsudtrykket *eller sådan noget*. Jeg har tolket det som, at informanten med dette *eller sådan noget* markerer, at hun forventer, at byerne og det, der er deres fællestræk, er en viden, hun deler med interviewereren, og at brugen af den disjunktive konjunktion *eller* kun henviser til, at man ikke kan bo to steder på en gang.

Det er i eksempel 14 særligt interessant, at interviewereren ved at gentage bynavnene indikerer, at hun genkender og anerkender de to bynavne som eksempler på en eksisterende kategori. Ved at gøre dette bekræfter hun altså, at hun og informanten på nogle områder tænker ens, og at det derfor ikke er nødvendigt at uddybe, hvad der menes. Det er værd at bemærke, at interviewereren ikke bare gentager informantens ord, men omformulerer det til *sådan noget Ishøj Brøndby*. Dette tolker jeg som, at interviewereren, trods informantens brug af konjunktionen *eller*,

ikke opfatter de listede byer som alternativer, men at hun i stedet tolker grupperingen af de to byer som det vigtigste i udsagnet.

Et tilsvarende eksempel, der viser, at *eller*-formen kan bruges som positiv høflighed, ses i 15, hvor informanten Mathilde er blevet bedt om at beskrive en kvinde på en stemmeprøve:

Eks 15

Jan: hvor tror du hun kommer fra (0.69) eller bor henne
(.) i landet

(1.72)

Mat: det ved jeg faktisk ikke (0.48) det kunne godt være
at det var sådan lidt højere (0.39) klasse (0.42)
nogle steder

(0.4)

Jan: ja

(0.47)

Mat: hun kommer måske ikke lige fra (.) Albertslund
eller sådan nog[et] ((siges leende))

Jan: [nej]

Her refererer *eller sådan noget* til byen *Albertslund*, som sættes som modsætning til *højere klasse*. Ved at bruge påhængsudtrykket henviser Mathilde tydeligt til en fælles forståelse af, hvad der kendetegner *Albertslund*, og hvilken overkategori denne by er en eksemplificering af. Som i eksempel 14 viser interviewereren her, at hun forstår og anerkender kategorien, som *Albertslund* eksemplificerer, ved at give responsen *nej* og grine.

Funktionen positiv høflighed ser altså ikke ud til at være mere knyttet til *og*-formerne end *eller*-formerne.

5.2 Negativ høflighed

Påhængsudtrykkene kan også bruges som en negativ høflighedsstrategi. Negativ høflighed kan samlet beskrives som opblødende mekanismer, der giver lytteren mulighed for at undslippe en facerude handling (Brown & Levinson 1987: 70). Der er i interviewet en række eksempler, hvor påhængsudtrykkene kan tolkes som en negativ høflig-

hedsstrategi, som interviewereren bruger for at opretholde den interviewedes face og holde samtalen i gang.

Denne funktion ses eksempelvis, når interviewereren stiller spørgsmål, som det er nødvendigt at moderere, fordi de enten er for direkte, eller fordi informanten muligvis ikke kan svare på dem, sådan som de er formuleret.

I eksempel 16 ses et godt eksempel på, hvordan interviewereren bruger påhængsudtrykket som en negativ høflighedsstrategi:

Eks 16

- Mal: hvad kommer du til at tænke på hvis man tænker på Jylland eller jyder eller (.) er der så nogen (1.83) billeder du får inde i hovedet **eller et eller andet** (0.74)
- Cam: så kommer [jeg kommer til at tæn]ke på Sønderjylland
- Mal: [der beskriver hvordan du]
- Cam: fordi jeg engang [har] været til tresårsfødselsdag
- Mal: [ja]
- Cam: hos min mors (1.25) fars (1.45) et eller andet (.) [altså]
- Mal: [mm]
- Cam: min mors grandkusine

Her vurderer jeg, at påhængsudtrykket *eller et eller andet* refererer til hele ytringen *er der så nogle billeder du får inde i hovedet*, som kan tolkes som en eksemplificering af kategorien ”måder at tænke på”. Påhængsudtrykket kan siges at åbne spørgsmålet, og det er værd at bemærke, at informanten ikke svarer på, om hun ”får billeder inde i hovedet”.

Det kan tolkes som, at interviewereren med påhængsudtrykket tager hensyn til, at informanten måske ikke ”får billeder i hovedet”, men tænker på en anden måde. Hvis informanten blev nødt til at svare nej på spørgsmålet, ville det kunne true begges face, og samtalen ville muligvis gå i stå. Påhængsudtrykket kan derfor forstås som en negativ høflighedsstrategi, der giver informanten muligheden for at undslippe

den facetruende handling, hvis hun ikke kan besvare spørgsmålet, sådan som det er formuleret.

Og-formen og negativ høflighed

Negativ høflighed knyttes af Overstreet til or-formen, men som det tidligere er blevet påpeget af Cheshire, kan *and*-påhængsudtryk også bruges som en positiv høflighedsstrategi (Cheshire 2007: 182). Dette er også tilfældet for den danske *og*-form. I det følgende ses et eksempel, hvor interviewereren Malene forklarer, hvordan Camilla skal forholde sig til stemmepøverne:

Eks 17

Mal: så skal du bare t- prøve at bare prøv at tænk hvad du kommer til at tænke på hvad du (.) hvordan du tror den person er (.) eller om du om du sådan kan genkende den måde at tale på [**og sådan**] ikke

Cam: [okay]

Her har jeg tolket det som, at påhængsudtrykket *og sådan* refererer til *hvordan du tror den person er* og *om du sådan kan genkende den måde at tale på*, der igen kan tolkes som eksemplificeringer af noget, man kunne *tænke på*. Her kan påhængsudtrykket tolkes som en negativ høflighedsstrategi, der bruges til at åbne instruktionen ved at markere, at der er flere alternative måder at løse opgaven på, hvorved der tages hensyn til, at der er forskellige måder at tænke på.

I det nedenstående eksempel ses en anden situation, hvor en interviewer efter en længere pause skifter emne og bruger et påhængsudtryk af *og*-typen på en måde, så det åbner spørgsmålet:

Eks 18

Sti: går du tit i biografen **og** (0.42) **og sådan noget**
(0.73)

Yas: øh ja (0.36) vel (0.93) såd- (.) to gange om måneden
((siges leende))

Det er her lidt uklart om påhængsudtrykket *og sådan noget* refererer til *biografen* eller til hele spørgsmålet. Da spørgsmålet kommer efter en længere pause og indleder et nyt emne, kan det virke noget abrupt. Det kan derfor tolkes som, at interviewerens ved at bruge påhængsudtrykket forsøger at blødgøre spørgsmålet og give informanten mulighed for at undvige spørgsmålet og eksempelvis svare på, om der er noget andet tilsvarende det at gå i biografen, som hun laver i sin fritid.

Og-formerne bruges altså ligesom *eller*-formerne til at nedtone spørgsmål, og de kan således også bruges som en negativ høflighedsstrategi.

5.3 Informationsbalancering

Ifølge Overstreet kan påhængsudtryk af *and*-formen bruges til at markere, at der kunne siges mere, som ikke uddybes, da det ville være en overskridelse af kvantitetsmaksimet: at man ikke skal sige mere end nødvendigt (Overstreet 1999: 130; Grice 1975: 61).

I interviewsituationen bliver informanten stillet spørgsmål, som denne ikke altid forstår hensigten med, og det kan derfor være væsentligt for informanten at markere, at et svar ikke er udtømmende, men besvarer netop det, informanten har forstået som det relevante i spørgsmålet.

Denne funktion ses tydeligt i eksempel 19, hvor informanten forklarer, hvad hun ser i tv:

Eks 19

Mal: men hvad med øh TV for eksempel så hvad ser du der
(1.29)

Cam: alle mulige dårlige serier (0.46) o:g Hell's Kitchen
(.)

Mal: ha
(0.52)

Cam: øh (0.67) og TV-avis (1.3) øh (1.4) ja (0.35) det er nok egentlig det vi ser tit bare alt mulig lort sådan noget Scrubs **og (1.2) et eller andet** det der Mindfreak med Criss Angel det elsker jeg
[det er virkelig fedt]

Mal: [ha]

Cam: og så (.) Hell's Kitchen kan jeg rigtig godt lide men jeg ser ikke altså (0.6) jeg ser faktisk ikke så meget fjernsyn mere som jeg har gjort

Her refererer påhængsudtrykket *og et eller andet* til *Scrubs*, der er en eksemplificering af den overordnede kategori *alt mulig lort*, der igen kan tolkes som en reference til nominalfrasen *alle mulige dårlige serier* i den forudgående ytring. Ved at bruge påhængsudtrykket indikerer Camilla, at *Scrubs* ikke er den eneste tv-serie, hun ser, som kan kategoriseres som *lort*. At listen ikke fortsættes, kan skyldes, at hun ikke kan komme på flere eksempler, men det kan også tolkes som, at informanten ikke betragter det som vigtigt, hvilke eksakte tv-serier hun ser. Det centrale i ytringen synes at være, at Camilla vil forklare, at hun ud over de tv-programmer, hun kan lide, ser tv, som hun selv er bevidst om, ikke er kvalitets-tv. At hun nøjes med at give ét eksempel på, hvad dette kunne være, kan altså tolkes som en relevant kortfattetthed, da en længere liste ville indikere, at det var noget, hun gik op i. Påhængsudtrykket kan derfor tolkes som en måde at balancere mellem at sige for meget og at sige for lidt på.

Eller-formen og informationsbalance

Modsat Overstreet finder jeg også *eller*-former, der bruges til at opnå og markere informationsbalance. Et eksempel på dette er det følgende, hvor informanten fortæller om, hvad hun laver på sin computer:

Eks 20

Cam: Facebook er sådan en ting der altid er åben på min computer næsten men så laver jeg alt muligt andet imens så (0.84) for det meste rydder jeg op i iTunes [ell]e:r ha igen [musik] (.) elle:r så: lægger

Mal: [ha] [ha]

Cam: jeg billeder ind fra mit kamera **eller sådan et eller andet** det gør jeg meget og tit

Her refererer *eller sådan et eller andet* til en liste af ting, hun laver, mens hun er på Facebook. Det er her tydeligt, at påhængsudtrykket ikke bruges til at markere forbehold for indholdet eller formen af det sagte. Jeg tolker her listen af ting som forskellige mulige og ikke alternative sandheder, og at alternativet, der markeres ved brug af konjunktionen *eller*, kun består i, at hun ikke laver alle tingene på samme tid. Det kan derfor tolkes sådan, at informanten bruger påhængsudtrykket til at indikere, at listen ikke er en udtømmende beskrivelse af, hvad hun laver, mens hun er på Facebook. Ved at vise, at der kunne laves yderligere tilføjelser, bruges påhængsudtrykket altså også her som en måde at overholde kvantitetsmaksimet.

Et tilsvarende eksempel, der viser, at *eller*-formen kan bruges som en måde at afbalancere information på, er følgende, hvor intervieweren Stine og informanten Nikoline taler om, at Nikoline har familie, der ikke bor i København, hvilket fortsætter således:

Eks 21

Sti: men kommer du så tit uden for (0.68) uden for byen
(0.57)

Nik: ikke specielt tit (0.7) gang imellem kun
(1.17)

Sti: ja (1.61) hvad er det for nogle anledninger
(0.78)

Nik: fødselsdag eller jul **eller (.) sådan nogle ting**
(.)

Sti: ja

Nik: og så hvis vi lige besøger dem en gang imellem så
(0.93) ellers ikke rigtig andet

Her refererer *eller sådan nogle ting* til en liste med to eksempler *fødselsdag* og *jul*, der kan tolkes som eksemplificeringer af kategorien ”højtider”. Her er det igen tydeligt, at påhængsudtrykket, selvom det er af *eller*-typen, ikke bruges til at markere forbehold for korrektheden af udsagnet. Jeg har her tolket, at informanten ved at bruge påhængsudtrykket viser, at der kunne tilføjes flere højtider til listen, men at hun bruger påhængsudtrykket for at undgå at blive for uddybende, da de to eksempler er nok til at forstå, ved hvilken type anledninger hun er sammen med familien uden for byen. *Eller*-formen kan altså også tydeligt bruges til at opnå informationsbalance.

5.4 Forbehold

I interviewene skal informanterne også ofte besvare spørgsmål eller konstruere narrativer, hvori der kan indgå detaljer, de ikke har tilstrækkeligt belæg for. I sådanne tilfælde bruges påhængsudtrykkene hyppigt, og de kan her have funktionen at markere forbehold for korrektheden af det, der siges.

Funktionen som markering af forbehold for korrektheden af indholdet ses særligt ved tal-, alders- og tidsangivelser, hvor kvalitetsmaksimet ’at man ikke skal sige noget, man selv mener, er falsk, eller som man ikke har tilstrækkeligt belæg for’ (Grice 1975: 61) potentielt overskrides af informanten.

Et eksempel på dette ses i det følgende, hvor Camilla fortæller om sin bedstemors arbejde på Grønland:

Eks 22

Cam: min bedstemor hun har (.) arbejdet som sygeplejer-
ske på Grønland i fem år **eller [sådan noget]**

Mal: [ha]

Jeg har her vurderet, at påhængsudtrykket *eller sådan noget* refererer til tallet fem. Det kan tolkes som, at informanten bruger påhængsudtrykket til at markere, at hun ikke har tilstrækkeligt belæg for at sige, at det var præcis fem år, at hendes bedstemor arbejdede på Grønland. Der tages altså forbehold for, at tallet fem ikke nødvendigvis er helt korrekt.

Som det er blevet påpeget af Overstreet, kan påhængsudtrykkene også markere forbehold, hvor det er ordvalget, og ikke indholdet, der ikke er så præcist, som det kunne forventes (Overstreet 1999: 116-117). Funktionen som markering af forbehold med hensyn til ordvalget ses eksempelvis, når påhængsudtrykket refererer til en liste af reformuleringer. Et sådan eksempel ses i eks. 23, hvor informanten fortæller om sin klasses sammensætning:

Eks 23

Cam: resten er ligesom nogle der er blevet skiftet
ud eller er [kommet] ind [**eller noget**] altså der er

Mal: [ja] [ja]

Cam: jo mange der er kommet ind i første klasse ikke
[men]

Mal: [ja]

Cam: vi har også haft rigtig mange som (0.41) har gået
er gået ud **og sådan noget**

Her refererer det første påhængsudtryk *eller noget* til de to udtryk *blevet skiftet ud* og *er kommet ind*, hvor det sidste kan betragtes som en korrektion af det første. Det kan her tolkes som, at Camilla ikke er tilfreds med udtrykket *skiftet ud* og derefter giver et bud på en omformulering *kommet ind*. At denne formulering efterfølges af påhængsudtrykket *eller*

noget, kan videre tolkes som, at hun vil markere, at hun ikke mener at være kommet frem til den korrekte formulering. Dette kan ses af, at hun med den efterfølgende sætning, der indledes med *altså*, forklarer, hvad der mentes.

Og-formen og forbehold

Ifølge Overstreet er funktionen som markering af forbehold knyttet til *or*-formen. Jeg har i mine analyser også fundet en lille forskel på *og*- og *eller*-formene med hensyn til at markere forbehold. Jeg fandt i primær-interviewet ingen eksempler på brug af *og*-former i ytringer, hvor der entydigt var tale om usikkerhed om korrektheden af indholdet af det sagte. Der var eksempelvis ingen af *og*-påhængsudtrykkene i interviewet, der refererede til talangivelser, som er den type ytringer, hvor der tydeligst er tale om forbehold for korrektheden af indholdet. Og de optrådte også sjældent i samme ytring som sætningen *jeg ved ikke*.

I de supplerende interview fandt jeg dog et enkelt eksempel, hvor en informant bruger en *og*-form knyttet til et tal:

Eks 24

Mar: øh (0.35) mange (.) også s- (.) mindre drenge altså
[som] Mal:
[ja]
Mar: går i sjette **og sådan noget** de snakker også sådan

Her vurderer jeg, at *og sådan noget* refererer til *sjette*. Påhængsudtrykket kan tolkes som en markering af, at *sjette* er en approksimation, og at det, der menes, er drenge i den aldersgruppe, der ca. går i *sjette* klasse.

Jeg har også fundet eksempler, hvor påhængsudtryk med *og*-form viser at det sagte kan tolkes som en markering af forbehold med hensyn til formen, for eksempel her i eksempel 25, hvor interviewer spørger til, hvor informanten er født:

Eks 25

- Mal: ja (.) og hvor er du født henne
(0.42)
- Cam: øh i Glostrup (0.54) men altså (0.42) jeg er født
på Frederiksberg **og sådan** det er bare Glostrup s-
øh hvad hedder så noget
(0.48)
- Mal: [Glostrup sygehus eller]
- Cam: [fødestue ja]
(0.46)
- Mal: okay men du øh {var} født og
opvo[kset på Frederiksberg kan man sige]
- Cam: [ja jeg er født og opvokset på] Frederiks-
berg

Det ser i eksemplet ud til, at informanten bliver i tvivl om, hvad der skal lægges i ordet *født*. Hun svarer først med det sted, hun bogstaveligt talt er født, *Glostrup*, og derefter med det sted, hendes forældre tilsyneladende boede, da hun blev født, *Frederiksberg*, efterfulgt af påhængsudtrykket *og sådan*. Intervieweren vender derefter tilbage til spørgsmålet og siger, *at man kan sige*, at hun er *født og opvokset på Frederiksberg*, hvilket kan tolkes som en præcisering af, hvad der lå i ordet *født*. Dette indikerer, at intervieweren tolker informantens brug af påhængsudtrykket *og sådan* som en markering af, at ordvalget *født* ikke er præcist om den tilknytning, informanten har til Frederiksberg. At informanten bekræfter denne beskrivelse ved at gentage den, tolker jeg som et udtryk for, at det var en sådan præcisering, hun søgte.

Påhængsudtryk af *og*-typen kan altså også i nogen grad markere forbehold, men primært i forhold til form, hvor funktionen som markering af forbehold med hensyn til indholdet synes stærkere knyttet til *eller*-formen. *Eller*-formen er derfor sandsynligvis mere knyttet til markering af usikkerhed end *og*-formen, men der kan altså ikke laves helt så klare grænser som Overstret foreslår, og forskellen må betragtes som et gradsspørgsmål og ikke et skarpt funktionsskel.

6. AFSLUTNING

Overstreet har med sin omfattende beskrivelse af påhængsudtrykkenes interaktionelle funktioner givet et vigtigt bidrag til forståelsen af påhængsudtrykkenes fleksibilitet. Hendes teori om de amerikanske påhængsudtryks funktioner er også velegnet til at analysere de danske påhængsudtryk, mens opdelingen af påhængsudtrykkene synes mindre relevant i analysen af de danske udtryk.

Jeg har her vist, at der ikke kan laves skarpe skel mellem, hvilke interaktionelle funktioner påhængsudtryk af *og*- og *eller*-formen kan udføre. Funktionerne positiv høflighed og orientering mod kvantitetsmaksimet, som af Overstreet er blevet knyttet til *and*-formen, kan tydeligt udføres med begge formerne. Ligeledes kan begge udtryk bruges som en negativ høflighedsstrategi, hvilket af Overstreet blev bundet til *or*-formen. Dog ser funktionen som markering af forbehold ud til at være mere knyttet til *eller*-formen end *og*-formen, men forskellen må betragtes som et gradsspørgsmål, og ikke som et klart funktionelt skel, da også *og*-formen i nogen grad kan bruges til at vise, at noget i en ytring er upræcist.

Som tidligere nævnt rummer påhængsudtrykkene heller ikke altid en konjunktion. Hvis påhængsudtrykkets interaktionelle funktion udelukkende skulle afhænge af konjunktionen, skulle det i alle tilfælde, hvor der var brugt et påhængsudtryk uden konjunktion, enten være umuligt at forstå den interaktionelle betydning, eller alternativt skulle det være muligt at læse af konteksten, hvilken konjunktion der ”mangler”. Det er dog ikke altid tilfældet.

Dette kan ses af et tidligere anvendt eksempel, hvor informanten Mette fortæller om, hvad hun ser i tv:

Eks 6

Met: det er [mere] sådan noget du ved ligesom alle de
Jan: [mm]
Met: der serier (.) al sådan noget Friends eller
Jan: ja okay
(.)
Met: eller (0.8) og Simpsons **et eller andet i den stil**

Her refererer påhængsudtrykket *et eller andet i den stil* til en liste af tv-serier: *Friends* og *Simpsons*, der er sammenføjet med både konjunktionen *eller* og konjunktionen *og*. Det er derfor ikke klart, hvilken konjunktion, der ”mangler” i påhængsudtrykket. Men den interaktionelle funktion er ikke utydelig af den grund. Påhængsudtrykket markerer her tydeligt, at listen af tv-serier, som informanten ser, kunne gøres længere, men at det ikke er nødvendigt at give uddybende eksempler på overkategorien ”serier”. Samtidig kan det tolkes som en positiv høflighedsstrategi, hvor informanten signalerer, at hun forventer, at hun og interviewereren ”på nogle måder er ens”, og at interviewereren derfor genkender serierne og forstår, hvad der er deres fællestræk. Der er altså tydelige interaktionelle funktioner, selvom udtrykket ikke rummer en konjunktion.

Der er som beskrevet indledningsvis selvfølgelig semantiske forskelle på *og* og *eller*. Og ovenstående betyder altså ikke, at konjunktionen ikke kan have en betydning eksempelvis for, hvad et påhængsudtryk refererer til i den forudgående ytring. Det væsentlige er dog, at man ikke forveksler disse forskelle med, hvilke interaktionelle funktioner udtrykkene kan have. Hvis man i analysen af udtrykkenes interaktionelle funktioner fastholder den traditionelle opdeling af udtrykkene, kan man let misforstå funktionen af et udtryk, og samtidig kan man overse, at udtrykkene også er fleksible i den forstand, at der kan være flere funktioner i spil på samme tid. Når en interviewer eksempelvis stiller et spørgsmål, der afsluttes med *og sådan noget*, er det væsentligt at se på den talehandling, påhængsudtrykket indgår i, og den sociale situation, der indebærer, at interviewereren let kan skade informantens face. For selvom dette påhængsudtryk måske bruges til at afbalancere mængden af information, så er der givet konteksten sikkert også negativ høflighed på spil – og måske er det i virkeligheden det vigtigste i den givne situation.

Påhængsudtrykkene bør derfor betragtes som en samlet gruppe af udtryk, der i kraft af, at de refererer til noget indforstået og uklart, kan bruges til et bredt spektrum af interaktionelle funktioner.

Anne Larsen
Københavns Universitet
anne-larsen89@hotmail.com

UDSKRIVNINGSNØGLE

De anvendte data er udskrevet på Sprogforandringscentret og er blevet tilpasset følgende konventioner:

[abc]	Overlap ¹⁴
(0.4)	Pause målt i sekunder
(.)	Pause under 0.3 sekunder
abc-	Selvafbrydelse
-abc	Genoptagelse af ord
:	Ordsøgende forlængelse
(())	Kommentarer og noise events (betydningsbærende talerproducerede lyde)
{ }	Tvivlparenteser
ha	Alle former for latter
xxx:	Uforståelig passage

NOTER

- 1 I de analyserede eksempler er påhængsudtryk markeret med fed skrift og andre relevante udtryk og fraser med understregning.
- 2 Til sammenligning bruger hun ordet *jeg* med en relativ frekvens på 51,6 og diskursmarkøren *ikke* med en relativ frekvens på 2,7 pr. 1000 ord
- 3 Udtrykkene kan findes nævnt i danske undersøgelser af ungdomssprog og nyudviklinger i sproget, som i Jens Normann Jørgensen og Pia Quists ”Unge sprog” (Jørgensen & Quist 2008) og Jørn Lunds ”Sprog og sprogbrug i dag” (Lund 1982). Her nævnes de som hhv. en type diskurspartikler (Jørgensen & Quist 2008: 149) og som en måde at lave løs udgang på en ytring (Lund 1982: 76-77), men de beskrives ikke som en selvstændig gruppe af udtryk.
- 4 Udtrykkene er tidligere blevet betegnet set-marking tags (Dines 1980; Youssef 1993), utterance final tags (Aijmer 1985b), general list completers (Jefferson 1990), påhængsuttryk (Norrby 2002), discourse extenders (Norrby & Winter 2002) og general extenders (Overstreet 1999; Cheshire 2007; Tagliamonte & Denis 2010).
- 5 Ved interaktionelle funktioner forstår jeg funktioner, der markerer talerens indstilling til sig selv, udsagnet eller de andre samtaledeleger (Norrby 2002: 183).
- 6 Projektet er en del af LANCHART-projektet, der undersøger variation og realtidsændringer i københavnsk talesprog. BySoc-datasættet består af gruppesamtaler og interview optaget i perioden 1986-2010, og i datasættet indgår informanter født mellem 1903 og 1995, af begge køn, fordelt på arbejder- og middelklasse. (For nærmere beskrivelse af projektet se Gregersen 2009).
- 7 Med denne definition er således udgrænset udtryk med sætningsformet kerne som ”og hvad det ellers bedder”, udtryk som ”med mere”, der indledes med en præposition, og udtryk, der kun består af en konjunktion, en sammenligner eller en kerne. Disse kan i nogle tilfælde tænkes at have de samme funktioner som påhængsudtrykkene, men de er her udgrænset, da de også kan have andre funktioner og betydninger.
- 8 Tagliamonte og Denis laver ikke en distinktion mellem foranstillede og efterstillede sammenlignere, hvilket kan skyldes, at de engelske påhængsudtryk som udgangspunkt kun indeholder én sammenligner fx *or stuff like that* eller *and that sort of things*. På dansk forekommer de efterstillede sammenlignere dog ofte sammen med den foranstillede sammenligner *sådan*, fx *eller sådan et eller andet i den stil* eller *og sådan noget lignende*.

- 9 Listen er ikke udtømmende, men viser de udtryk, jeg har kunnet finde i materialet på baggrund af søgninger på oversættelser af svenske og engelske påhængsudtryk og gennemlæsninger af tilfældigt valgte interview.
- 10 Udtrykkene uden sammenligning (eksempelvis *eller noget* eller *og et eller andet*) kan dog også i nogle tilfælde tænkes at betyde, at der tilføjes noget, der netop ikke ligner det forudgående.
- 11 Overstreet og Aijmer har også forsøgt at lave skel mellem forskellige påhængsudtryk baseret på deres adled og kerner (Overstreet 1999; Aijmer 1985b). Om dette er en relevant skelnen, er dog allerede blevet diskuteret. Eksempelvis skriver Cheshire, at man ved sådanne funktionstilskrivninger overser fleksibiliteten af påhængsudtrykkene, hvis betydning konstant forandres (Cheshire 2007: 158-59). I det analyserede materiale er der ikke eksempler nok fra hver type af udtryk (se afsnit 3.2) til, at der kan ses nogle klare tendenser. Der synes dog ikke umiddelbart at være et skel mellem, hvilke varianter af nominalfraserne der bruges til bestemte funktioner i de analyserede interview.
- 12 Der er i materialet en tendens til, at der i et interview enten bruges mange påhængsudtryk af både interviewer og informant eller få af begge (forholdet er dog ikke konstant). Eksempelvis bruger de samme interviewere flere påhængsudtryk i de interview, hvor informanten bruger mange påhængsudtryk, end de gør med informanter, der bruger få påhængsudtryk. Om dette skyldes, at der er en afsmittende effekt, eller om det skyldes forskel i, hvor formelle interviewene er, hvor meget interviewer og informant har tilfælles eller noget helt andet, kan ikke siges ud fra denne undersøgelse.
- 13 Tilsvarende opdelinger af *og-* og *eller-*formernes funktioner baseret på den semantiske forskel kan findes hos Aijmer (Aijmer 1985b: 378).
- 14 Overlappene er kun medtaget i eksemplerne i afsnit 4-7, hvor udtrykkenes funktioner analyseres.

LITTERATUR

- Aijmer, Karin (1985a) "Vad man ej klart kan säga – om vaghetsmarkörer". *Svenskans beskrivning* 15. Göteborgs Universitet. 107-117.
- Aijmer, Karin (1985b) "What happens at the end of our utterances? – The use of utterance-final tags introduced by "and" and "or"". Ole Togeby (red.) *Papers from the eight Scandinavian Conference of Linguistics*. København: Institut for Nordisk Filologi. 366-389.
- Brown, Penelope & Stephen. C. Levinson (1987) *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheshire, Jenny (2007) "Discourse variation, grammaticalisation and stuff like that". *Journal of Sociolinguistics* 11(2). 155-193.
- Dines, Elisabeth (1980) "Variation in discourse – "and stuff like that"". *Language in Society* 9. 13-31.
- Dubois, Betty Lou (1989). "Pseudoquotation in current English communication: "Hey, she didn't really say it"". *Language in Society* 18. 343-359.
- Fischer, Kerstin (2000) *From Cognitive Semantics to Lexical Pragmatics. The functional polysemy of discourse particles*. The Hague: Mouton de Gruyter.
- Gregersen, Frans (2009) "The data and design of the LANCHART study". *Acta Linguistica Hafniensia* 41. 3-29.
- Grice, Paul (1975) "Logic and Conversation". Robert M. Harnish (red.) *Basic Topics in the Philosophy of Language*. Harvester Wheatsheaf, 1994.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011) *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Jefferson, Gail (1990) "List-Construction as a Task and Resource". Giorgos Psathas (red.) *Interaction competence*. Lanham: University press of America. 63-92.
- Jørgensen, Jens Normann & Pia Quist (2008) *Unge sprog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Larsen, Anne (2013) *Danske påhængsudtryk – og alt det der*. Bacheloropgave, Københavns Universitet.
- Lund, Jørn (1982) *Sprog og sprogbrug i dag: 6 kapitler om det danske sprog i det 20. århundrede*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Norrby, Catrin (2002) "Svenska påhængsuttryck av typen å så och eller nåt. En diskussion av deras förekomst och funktion(er) i et samtida ungdomsmaterial". *Språk och Stil* 11. 183-210.
- Norrby, Catrin & Joanne Winter (2002) "Affiliation in Adolescents' Use of Discourse Extenders". Cynthia Allen (red.) *Proceedings of the 2001 Conference of the Australian Linguistic Society*. <http://www.als.asn.au>.

- DDO: Den Danske Ordbog. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <http://ordnet.dk/ddo/>.
- Overstreet, Maryann (1999) *Whales, Candlelight, and Stuff Like That: General Extenders in English Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Overstreet, Maryann & George Yule (1997) "On being explicit and stuff in contemporary American English". *Journal of English Linguistics* 25(3). 250-258.
- Rathje, Marianne (2006) "Og sådan noget - et ungdomssprogligt fyldudtryk?" Anita Jervelund m.fl. (red.) *Festskrift til Vibeke Sandersen i anledning af 70-års-dagen*. København: Dansk Sprognævn. 145-160.
- Steensig, Jakob (2001) *Sprog i virkeligheden*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Tagliamonte, Sali A. & Derek Denis (2010) "The Stuff of Change: General Extenders in Toronto, Canada". *Journal of English Linguistics* 38(4). 335-368.
- Youssef, Valerie (1993) "Marking Solidarity Across the Trinidad Speech Community: The Use of an Ting in Medical Counselling to Break Down Power Differentials?". *Discourse & Society* 4. 291-306.